

FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*.
ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság,
Budapest, 2020. 199–207. DOI: 10.26546/4892373.12

Magyar tulajdonnevek a cseh és szlovák névszótárakban*

1. Bevezetés. A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a cseh és szlovák névszótárakban szerepelnek-e magyar tulajdonnevek, és ha igen, miként magyarázzák őket; használnak-e magyar szakirodalmat; van-e tendenciaszerűség és időbeli változás a magyarázatokban. Csak azokat a névszótárakat, illetve névszótári részeket tartalmazó publikációkat tárgyaljuk, melyekben találhatók magyar tulajdonnevekkel kapcsolatos névcikkek, névmagyarázatok. Előbb a magyar tulajdonneveket is tárgyaló cseh és szlovák keresztnév-, majd családnév-, végül pedig helynévszótárakat tekintjük át.

2. Keresztnévszótárak. A legismertebb cseh keresztnévszótárt MILOSLAVA KNAPPOVÁ írta, a kiadvány a *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* [Hogy hívják majd az Ön gyermekét?] címet viseli. A könyv első kiadása 1978-ban, legutóbbi, átdolgozott és bővített hatodik kiadása 2017-ben jelent meg, s mintegy 17 000 keresztnévet tartalmaz (KNAPPOVÁ 2017). Csehországban egy olyan keresztnév bejegyzése érdekében, amely nem található meg az említett névkönyvben, a kérvényezők a Cseh Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Névtani Osztályához fordulhatnak, ahol szakvélemények készülnek a nevekről.

KNAPPOVÁ (2017) a kiadványban a keresztnemekkel összefüggő általános kérdésekkel is aprólékosan foglalkozik. A szótári részt megelőzően ír a keresztnemek történetéről, a névadást motiváló tényezőkről, a nevek anyakönyvezéséről, a kettős keresztnévadás lehetőségéről, a névválasztással kapcsolatos ajánlásokról, a névdívat változásáról és a névnapokról.

A szótári részben az egyes névcikkekben magyarból átvett keresztnemek is szerepelnek címszóként: a férfinevek közül az *Ákos, Aladár, Alajos, Antal, Árpád, Atila, Bálint, Béla, Csaba, Farkas, Ferenc, Gál, Imre, István, Kálmán, Kelemen, Lajos, László, Levente, Lóránt, Nándor, Ödön, Pál, Sándor, Šándor, Tivadar, Vidor, Zoltán, Zolt;* a női nevek közül az *Aranka, Boglárka, Csilla, Dalma, Enikő, Erzsébet, Hajnal, Hajnalka, Iboja, Ila, Ildika, Ilona, Margit, Marika, Mirtill, Orsolya, Piroška, Réka, Sarolta, Timea, Tünde.* A keresztnévszótárban található magyar névcikkek megírásához alapvető forrásul a LADÓ JÁNOS és BÍRÓ ÁGNES által kiadott Magyar utónévkönyv szolgált (MUnk. 1998). Egyes névalakok azonban az adott keresztnév cseh nyelvbe való adaptációjáról, névcehesítésről árulkodnak: *Árpád, Atila, Šándor, Iboja, Ildika, Timea.* A szótár névcikkeiben KNAPPOVÁ többnyire feltünteti a név eredetét és jelentését, becéző alakváltozatait, idegen nyelvekben szereplő megfelelőit, előfordulásának gyakoriságát és a névnap időpontját. A címszóként álló, magyarból átvett keresztnemek mellett a rövidebb névcikkekben gyakran csak a név eredetét és – ha létezik – cseh megfelelőjét találjuk. A bővebb névcikkekben megfigyelhető a keresztnemekből alkotott becenevek cseh nyelvben való használata is: *Antal – Antek, Antalek; Árpád – Arpa, Arpouš(ek), Arp(ád)ek; Atila – Ata,*

* A tanulmány a Tempus Közalapítvány államközi ösztöndíjának támogatásával készült.

Atik, Atilek; Gál – Galek, Galouš(ek), Galo; Vidor – Vid(ek), Vidorek, Dorek; Zoltán – Zoltánek, Zolek, Zoli, Tan(ek); Aranka – Arana, Arka, Arin(k)a, Aruška; Dalma – Dalka, Dalmuška, Dalmička; Iboja – Boj(k)a, Ibojka, Ibuš(ka); Ildika – Ilka, Ilda, Ildička, Ildin(k)a, Ildun(k)a; Ilona – Ila, Ilka, Ilča, Ilun(k)a, Iluš(ka), Ilonka; Margit – Margitka, Gita, Gitka, Gituš(ka), Marga, Margo(t); Marika – Marička, Marka, Márinka, Mara, Mája, Májina, Maruna, Majčinka; Timea – Timka, Timča, Timuš(ka), Timečka.

A szlovák keresztnévszótár, melyet a szlovákiai anyakönyvi hivatalokban is használtak, illetve használnak, a MILAN MAJTÁN és MATEJ POVAŽAJ szerzőpárostól származik. A névszótár első kiadása 1983-ban látott napvilágot, a bővített változata pedig 1998-ban, *Vyberte si meno pre svoje dieťa* [Válasszon keresztnévet gyermekének] címen (MAJTÁN–POVAŽAJ 1998). A szótárban az egyes keresztnévek betűrendben találhatók. A keresztnévek mellett rövidítések jelölik a női vagy férfinevet. A névcikkekben a keresztnév eredete és jelentése után a különböző nyelvekben (angol, cseh, francia, magyar, német, olasz, orosz, spanyol, svéd stb.) meglévő névmegfelelők, valamint a keresztnévből származó családnevek szerepelnek. A szótárban a betűrendes névlistában fel van tüntetve az összes névváltozat, amely visszakereshető az utaló névcikk alapján; pl. *Zsaklin* p. *Žakelína* (p. = pozri 'lásd'), *Zsanett* p. *Žaneta*, *Zseni* p. *Eugénia*, *Zseraldina* p. *Geraldína*, *Zsigmond* p. *Žigmund*, *Zsófia* p. *Žofia*, *Zsóka* p. *Alžbeta*, *Zsuzsa* p. *Zuzana*, *Zsuzsanna* p. *Zuzana*. A szerzők a magyar névmegfelelők megadásakor LADÓ JÁNOS Magyar utónévkönyv című kiadványára támaszkodtak (MUnk. 1972).

A szótári részen túl a könyvben olvashatunk a személynevek történetéről, a keresztnév felvétele előtt használatos régi szláv nevekről, a keresztségben kapott személynevekről, a keresztnévi eredetű családnevekről, a névdivatról, a keresztnévek anyakönyvezéséről, a hármaskeresztnevadás lehetőségéről, az új keresztnévek létrejöttéről, a névválasztásról és -változtatásról, a női családnevek használatáról, az egyes nevek névnapjának időpontjáról, a keresztnévek becenévi alakváltozatairól. Az 1998-ban megjelent szótár óta nagyban változott a keresztnévdivat, bővült a névállomány Szlovákiában, ezért szükség lenne az említett névszótár bővített kiadására. Tudomásom szerint nincs tervben a könyv újabb kiadása. A szlovákiai anyakönyvi hivatalokban egyéb online névforrásokat használnak: minden olyan keresztnévet bejegyeznek az anyakönyvbe, mely megtalálható bizonyos nemzetközi weboldalak valamelyikén.¹ Egy újonnan kérvényezett keresztnév bejegyzésével kapcsolatban csak ritkán fordulnak a Szlovák Tudományos Akadémiához tanácsadásért, és szakvélemények sem készülnek a nevekről. Ez annak is köszönhető, hogy a vonatkozó törvényekben nincs ezzel kapcsolatos meghatározás, és az anyakönyvvezetők online keresztnévjegyzékeket is használnak, melyek bőséges névadatbázist nyújtanak ugyan, de téves névformákat is tartalmazhatnak.

3. Családnévszótárak. MILOSLAVA KNAPPOVÁ *Naše a cízi příjmení v současné češtině* [A mai cseh nyelvben lévő hazai és idegen családnevek] című családnévkönyve 1992-ben, majd bővített kiadása 2008-ban jelent meg. Nem klasszikus családnévszótárról van szó, a szerző a családneveket általában szöveggörnyezetben tárgyalja, de bizonyos fejezetekben névcikkek is előfordulnak. A könyv végén található névmutató megkönnyíti az egyes családnevek visszakeresését. A kiadvány a következő fejezetekből áll: a cseh családnevek története, a cseh családnevek eredete és jelentése, a családnevek

¹ A használatos weboldalak: www.babynames.com, www.babynameworld.com, www.babynology.com. (2020. 04. 24.)

alaktani sajátosságai, az idegen (női) családnevek adaptációja a cseh nyelvbe, a családnevek helyesírási sajátosságai, a családnevek átírása egyes idegen nyelvekből, családnév-változtatások, nemesi családnevek, a családnevek gyakorisága (KNAPPOVÁ 2008).

A szerző a magyar eredetű családnevek értelmezésekor KÁZMÉR MIKLÓS Régi magyar családnevek szótára című művére (CsnSz.) támaszkodik. KNAPPOVÁ a magyar családnevek helyesírásával, kiejtésével, a cseh nyelvben való toldalékolásával kapcsolatban is megjegyzéseket tesz. A magyar tulajdonnevek cseh nyelvben megfigyelhető helytelen kiejtése a két nyelvben előforduló eltérő fonémákkal függ össze. A szerző megemlíti a családnevek helyesírása és cseh nyelvbeli kiejtése közötti különbségeket, genitívuszi alakváltozatát és a női nevekhez kapcsolódó *-ová* névformánst; pl. *Balázs* [baláž], *-zse* – *Balázsová* [balážová]; *Juhász* [juhás], *-sze* – *Juhászová* [juhášová]; *Jankovics* [jankovič], *-cse* – *Jankovicsová* [jankovičová]. Felhívja a figyelmet továbbá arra is, hogy a kisebbségi nők elhagyhatják a családnév végéről az *-ová* képzőt: *Aranyová* [araňová] és *Arany* [araň]; *Nagyová* [naďová] és *Nagy* [naď]; *Királyová* [kirájová] és *Király* [kiráj]. A kettős családneveknél többféle alakváltozattal is találkozhatunk a nőknél; pl. *Dudásová-Vigová*, *Dudás-Vigová*, *Dudás-Vig*. A magyar családnevek adaptációja a cseh nyelvbe a család- és keresztnév eltérő névsorrendjében, valamint a névforma variábilis használatában is mutatkozik: *Kovács Pálné Szabó Katalin* → *Katalin Kovácsová Szabóová* (*Szabó*), *Katalin Kovácsová* rozená ('született') *Szabóová* (*Szabó*); *Kovácsné Szabó Katalin* → *Katalin Kovácsová Szabóová* (*Szabó*); *Kovácsné Sz. Katalin* → *Katalin Kovácsová*, *Katalin Sz. Kovácsová*; *K. Szabó Katalin* → *Katalin K. Szabóová*; *Kovács Katalin* → *Katalin Kovácsová*. A magyar családnevek csehesítését példákkal szemlélteti KNAPPOVÁ: *Bárcki* – *Bárci*, *Csillag* – *Čillag*, *Gergely* – *Gergej*, *Kiss* – *Kišš*, *Nagy* – *Nad'*, *Nyíri* – *Níri*, *Szatmári* – *Satmári*, *Tyúk* – *Žúk*, *Zsolt* – *Žolt*.

MILAN MAJTÁN szlovákiai családnevekről írott, *Naše priezviská* [Családneveink] című monográfiája 2014-ben jelent meg. A kiadványban névcikkek is találhatók, de a cseh családnévkönyvhöz hasonlóan többnyire a szövegben előforduló felsorolások, adatolások részeként szerepelnek az egyes családnevek. A szerző az első fejezetben a szlovák családnevek kialakulásával, nyelvi eredetével és formájával, gyakoriságával foglalkozik. A második részben a családnévadás indítékairól, a nevek képzésmódjairól olvashatunk. Az egyes családnevek etimológiáját és a köztük lévő összefüggéseket a legterjedelmesebb fejezet tárgyalja, amelyben a következő kérdéseket érinti a szerző: a névadás indítéka, a név nyelvi eredete, művelődéstörténeti vonatkozásai, történeti forrásokban való megjelenése, területi és számbeli előfordulása, alakváltozatai, idegen nyelvű megfelelői, a névalkotás módja és a nyelvjárások hatása a családnév keletkezésében. A negyedik részben turzófalvai családnevek magyarázata található rövid névcikkek formájában (bővebben l. MAJTÁN 2011). Az ötödik fejezet a családnév kutatás és a genealógia közötti összefüggésekről számol be. A könyv végén lévő névmutató segíti a névvel kapcsolatos információk keresését (MAJTÁN 2014).

Nagy számban jelennek meg a kötetben magyar nyelvből származó családnevek. Az 1995-ös szlovákiai lakosság-nyilvántartás alapján a Szlovákiában használatos leggyakoribb családnevek között is szerepelnek magyar eredetűek, melyek többsége különféle alakváltozatban fordul elő: *Kováč* (-áč 15238, -ač 125, -ács 4832, -acs 25), *Horváth* (-áth 15092, -át 1269, -ath 285, -at 1539), *Varga* (11699), *Tóth* (11419), *Szabó* (*Szabó* 6818, *Szabo* 1585, *Sabó* 395), *Nagy* (10315) / *Nad'* (433), *Baláž* (-áž 7351, -áš 21, -ázs 860, -azs 80), *Molnár* (-ár 6714, -ar 6), *Lukáč* (-áč 5132, -ač 134, -ács 740, -acs 49). Egyes családnevek e példasorból szláv családnévadás eredményei is lehetnek. A magyar

családnevek interpretációjakor HAJDÚ MIHÁLY *Családnevek enciklopédiája* című munkáját (CsnE.) vette alapul MAJTÁN. A szerző a névadás indítéka szerint csoportosítja a névanyagot, s magyarból átvett példákat is említ könyvében. Magyar keresztnévalakból származó családnevek: *Miklós > Mikla, Mikla, Mikle, Miklánék, Miklász, Miklo, Mikloš, Miklošík, Mikloško, Miklošovič, Miklovič* stb.; magyar foglalkozásnevekből származó családnevek: *Ač, Barát, Bíro, Doboš, Fazekas, Kadár, Lakatoš, Lovás, Madarás, Mesároš, Molnár, Sabo, Sakáč, Sekereš, Šipoš, Takáč, Vámoš, Varga, Žoldoš* stb.; magyar helynévből alakult családnevek: *Arvai, Bartfai, Budaj, Gömöri, Honti, Kaššai, Lévai, Liptai, Nyitrai, Sepeši, Sároši, Turóci, Zólyomi, Žolnai* stb.; a népnév magyar megnevezéséből alakult családnevek: *Horvát, Lendel, Lengyel, Morvai, Német, Oláh, Oros, Rác, Tót, Török* stb.; tulajdonságra utaló ragadványnévből származó magyar eredetű családnevek: *Farkas, Igaz, Pirošík, Rigo, Sarka, Szarka, Varju, Veréb, Vereš* stb. A családnevek lejegyzésében megfigyelhető, hogy a magyar eredetű családnevek java része a névszlovákosítás eredményeképpen szlovákos helyesírással fordul elő.

DANIEL DUDOK *Priezviská Slovákov v Juhoslávii [A szlovákok családnevei Jugoszláviában]* című, 1998-ban megjelent könyvében szintén nagyobb számban találkozhatunk magyar családnevekkel. Ez sem hagyományos családnévszótár, a következő főbb részekből áll: a személynevek története, szlovák családnevek és szlovákok által viselt családnevek, a vajdasági és szlovákiai szlovákok családnevei, a vajdasági szlovákok családneveinek lexikális-szemantikai elemzése. A névmutató segíti a családnevek fellelhetőségét a könyvben. A szerző a legterjedelmesebb fejezetben lexikális-szemantikai szempontból osztályozza és névcikkek formájában közli a korpuszt (több mint 4200 családnevet). Az egykori Jugoszláviában élő szlovákok családneveiben a névszlovákosítás a magyar eredetű családnevek helyesírásában figyelhető meg: pl. *András, Baláz, Birkás, Bizoň, Bordás, Bízás, Čásár, Čordás, Deneš, Derd' (< György), Doboš, Farkas, Frideš, Hires, Istók, Ištvan, Kálman, Láslo, Madarás, Mesároš, Mihál', Nad', Ol'ajoš, Pálinkás, Sakáč, Sakálos, Šándor, Tamaši, Vašaš, Vereš, Vilmoš, Žiroš*. Az etnikumra utaló *Magyar* családnév különféle alakváltozatokban fordul elő: *Maďar, Maďara, Maďarek, Maďarik*. DUDOK a magyar névtani szakirodalomból KNEZSA ISTVÁN *A magyar és szlovák családnevek rendszere* (1965) című munkáját használta az egyes családnevek etimológizálásakor.

Szótárszerű részek, magyar családnevek magyarázatai is találhatóak a magyarországi szlovákok családneveit feldolgozó Čabianske priezviská [Békéscsabai családnevek] és Komlósske priezviská [Tótkomlói családnevek] című kiadványokban (DIVIČANOVÁ et al. 2015, 2017).

4. Helynévszótárak. Nem hagyományos helynévszótár, de szótárszerű részeket, névcikkeket, magyar tulajdonneveket is tartalmaz a cseh VLADIMÍR ŠMILAUER *Vodopis starého Slovenska [A régi Szlovákia vízrajza]* című, 1932-ben megjelent munkája, mely behatóan elemzi a szláv, magyar és más eredetű vízneveket. A szerző jól ismeri és szakszerűen használja a korabeli magyar szakirodalmat és a középkori magyarországi okleveleket. A mű bevezető részében ismerteti a történeti forrásokat (1300-ig vizsgálja a névanyagot), a kutatás módszereit és a munka szerkezetét (ix–xliii). Az egyes folyók (Morva, Duna, Dudvág, Vág, Nyitra, Garam, Ipoly, Sajó, Hernád, Bodrog, Poprád) szerint haladva mutatja be a vízneveket. Az adattárban közli a víznevek etimológiai magyarázatát. Az összegyűjtött korpuszt a névadás indítéka szerint rendszerezi: köznévi, személy- és helynévi, ismeretlen és bizonytalan eredetű vízneveket különböztet meg. A magyar eredetű köznéből származó víznevek mellett feltünteti cseh megfelelőjüket,

jelentésüket, továbbá a történeti forrásokban előforduló magyar névalakokat, melyekben az adott névrész megtalálható. A magyar személy- és helynévből keletkezett vízneveknél szerepel az adott névrész írott forrásokban való előfordulása és a név keletkezésmagyarázata. A könyv befejező részében a történeti forrásokban szereplő nevek magyar nyelvű lejegyzésének sajátosságairól olvashatunk, majd a források értékelése és a nevek jegyzéke következik (ŠMILAUER 1932).

Az utóbbi években újra fellendült a víznevek kutatása, melyet egykor ŠMILAUER kezdeményezett. 2005-ben jelent meg JAROMÍR KRŠKO *Spracovanie hydronymie Slovenska* [Szlovákia vízneveinek feldolgozása] című monográfiája, melyben módszertani útmutatót ad a Hydronymia Slovaciae nevezetű projekt keretén belül készülő tanulmányok elkészítéséhez (KRŠKO 2005). Önálló kötetekben a következő folyók vízneveit dolgozták fel a szlovák névtanósok: a Sajó szlovákiai része (SIČÁKOVÁ 1996), Ipoly (MAJTÁN–ŽIGO 1999), Túróc (KRŠKO 2003), Nyitra (HLADKÝ 2004), Árva (MAJTÁN–RYMUT 2006), Garam (KRŠKO 2008), a Vág felső része (KRŠKO 2011), Kiszuca (KRŠKO–VELIČKA 2011), Dudvág (HLADKÝ 2011), a Morva (ZÁVODNÝ 2012) és a Hernád folyók szlovákiai része (GOÓTŠOVÁ–CHOMOVÁ–KRŠKO 2014), Kis-Duna (BELÁKOVÁ 2014, BELÁKOVÁ–HLADKÝ–ZÁVODNÝ 2018), valamint a Csallóköz víznevei (HLADKÝ–ZÁVODNÝ 2015). A hidronimákat feldolgozó szlovák kiadványokban szótári rész is található, melynek névcikkeiben a címnév után következik az adott helynév pontos lokalizálása, a történeti forrásokban szereplő névalakváltozatok felsorolása, a víznév etimológiájának magyarázata. Az említett kötetekben gyakran találkozhatunk magyar eredetű víznevekkel. A magyar névtani munkák közül a legidézettebb KISS LAJOS kétkötetes, Földrajzi nevek etimológiai szótára című műve (FNESz.).

Magyar településneveket is tárgyaló szlovák helységnévszótár JÁN STANISLAV 1947-ben megjelent, *Odkryté mená slovenských miest a dedín* [Szlovák városok és falvak feltárt nevei] című könyve, melyet 2008-ban újranyomtattak. A névcikkekben a címnévként álló helységnév után következik a település lokalizálása, a történeti forrásokban lévő névváltozatok ismertetése, s végül az adott név keletkezésmagyarázata. Egyes névcikkekben a szlovák helységnév magyar névpárjáról (pl. *Eperjes, Pozsony, Kassa*) bővebb névmagyarázatot olvashatunk (STANISLAV 1947).

Hasonló szerkezetben szerepelnek a névcikkek JÁN STANISLAV 1948-ban kiadott, majd 1999-ben (1. kötet) és 2004-ben (2. kötet) újranyomott *Slovenský juh v stredoveku* [A szlovák dél a középkorban] című terjedelmes kétkötetes könyvének második, szótári részében. E névtárban nemcsak helységnevek, hanem egyéb helynévfajták (pl. víznevek, domborzati nevek) etimológiája is megtalálható. A szerző gyakran idézi monográfiájában KNEZSA ISTVÁN, MELICH JÁNOS és MOÓR ELEMÉR tanulmányait. Az irodalomjegyzék azt mutatja, hogy jól ismerte a korabeli magyar munkákat, forrásokat, nyelvészeti folyóiratokat. A helynévszótár több ezer helynév etimológiáját tartalmazza. STANISLAV számos magyar eredetű nevet tendenciaszerűen a szlávból magyaráz. Az idők során a névkutatók sok, általa helytelenül etimologizált nevet újraértelmeztek, de számos, elsősorban nem magyar eredetű helynevekkel kapcsolatos megállapítását elfogadták. A kiadvány második részére gyakran hivatkozik KISS LAJOS a FNESz. egyes névcikkeiben, cáfolva STANISLAV magyar eredetű helynevekkel kapcsolatos helytelen etimologizálásait.

A cseh helynévszótárakban csak ritkán találkozhatunk magyar nevek magyarázataival, a szláv eredetű nevek mellett német etimonúak jelennek meg nagy számban a vonatkozó kiadványokban (l. PROFOUS 1947–1960, HOSÁK–ŠRÁMEK 1970–1980, LUTTERER–ŠRÁMEK 2004). Az IVAN LUTTERER, ĽUBOŠ KROPÁČEK és VÁCLAV HUŇÁČEK

szerzőhármassal által írt Původ zeměpisných jmen. Etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů [Helynevek eredete. 1000 tulajdonnév – országnév, településnév, természeti objektum – etimológiai szótára] című, 1976-ban kiadott cseh nyelvű helynévszótár magyar helyneveket is etimologizál. A helynévfajták közül városnevek (*Budapest, Debrecen, Esztergom, Győr, Pécs, Szeged, Székesfehérvár, Szolnok, Sopron, Veszprém*) és egy-egy folyónév (*Tisza*), hegynév (*Kékes*), országnév (*Magyarország*) eredetmagyarázata fordul elő a publikációban. A magyar névtani irodalomból KÁLMÁN BÉLA *A nevek világa* című könyvét (1967) használták a szerzők (LUTTERER–KROPÁČEK–HUŇÁČEK 1976).

Az IVAN LUTTERER, MILAN MAJTÁN és RUDOLF ŠRÁMEK által írt Zeměpisná jména Československa [Csehszlovákia földrajzi nevei] című 1982-es kiadványban mintegy 1200 helynév (helységnevé, hegynév, víznév) etimológiája szerepel névcikkek formájában. Egyes, Szlovákia területén lévő helynevek eredetmagyarázatánál a magyar névpárok (pl. *Bártfa, Nagyszombat, Somorja, Tornalja*) etimológiája is megtalálható.

A szlovákiai helységnevek jegyzékét és az egyes toponimák 1773–1997 közötti névváltozatait tartalmazza MILAN MAJTÁN több kiadásban megjelent *Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773–1997* [A Szlovák Köztársaság helységnevei. Változásuk az 1773–1997 közötti években] című könyve (MAJTÁN 1998). A bevezetőt követi a szótári rész, melyben 2871 névcikk szerepel;² az egyes helységnevek mellett időrendi sorrendben szerepelnek a történeti forrásokban előforduló névalakváltozatok. Az adatok a társadalmi változások névanyagra való hatását, a szlovák–magyar helységnevpárok alakulását és a lejegyzett magyar alakváltozatok variabilitását is mutatják (pl. *Hurbanovo* – 1773, 1786 *O-Gyalla*, 1808 *Ó-Gyalla*, 1863–1913, 1938–1945 *Ógyalla*, 1920–1938, 1945–1948 *Ó-Gyalla*). A betűrendes névmutatóban az összes névváltozat listája található.

MILAN MAJTÁN irányításával valósult meg 1966–1975 között egy egész Szlovákiára kiterjedő, helyneveket összegyűjtő kérdőíves kutatás, melynek eredményeképpen mintegy 250 000 mikrotoponima gyűlt össze (l. MAJTÁN 1983). Ezen névkorpusz feldolgozása napjainkban a Szlovák Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetében zajlik. IVETA VALENTOVÁ, a Névtani Osztály vezetője dolgozik a digitális helynévtáron. Egyelőre az ábécé első betűjéhez tartozó mintegy 2000 helynév feldolgozása készült el a *Slovník lexiky slovenských terénnych názvov* [A szlovák mikrotoponimák lexikájának szótára] című projekt keretén belül (l. VALENTOVÁ 2009, 2014, 2018; LSTN.). A helynévanyag feldolgozása a cseh és morva mikrotoponimák digitális helynévtárához hasonló módon történik (l. ČIŽMÁROVÁ 2010a, 2010b; OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ–MALENÍNSKÁ 2000; SPJČ.; SPJMS.). A szlovák digitális helynévtár névcikkeiben szlovák nyelvbe adaptált magyar eredetű helynevekkel (pl. *Ajándéky* < *ajándék*, *Ad'agaš* < *agyagos*, *Almáš* < *almás*, *Pod álomášom* < *állomás*), illetve ezek lokalizálásával, etimologizálásával, toldalékolásával, digitális térképre vetítésével is találkozhatunk.

5. Összegzés. A cseh és szlovák keresztnév-, családnév- és helynévszótárakban, illetve névszótári részeket tartalmazó publikációkban található magyar tulajdonnevekkel kapcsolatos névcikkek, névmagyarázatok azt mutatják, hogy az említett cseh és szlovák névtani lexikográfiai munkák többsége elfogadhatóan interpretálja a magyar tulajdonneveket, és hivatkozik – ha viszonylag kis mértékben is – a magyar szakirodalomra is. Egyes magyar

² Az egyes településekhez kapcsolódó névcikkeket l. http://www.juls.savba.sk/nazvy_bci.html. (2020. 04. 24.)

eredetű tulajdonnevek lejegyzésében megfigyelhető, hogy a név adott nyelvbe való adaptációja a névcsehesítés, illetve névszlovákosítás eredményeképpen csehes, illetve szlovákos helyesírással használatos. A cseh és szlovák névszótárak fontos forrásként szolgálnak a szláv eredetű tulajdonnevek magyarázatát illetően is a magyar névkutatók számára.

Felhasznált források

- BELÁKOVÁ, MÁRIA 2014. *Hydronymia severnej časti povodia Malého Dunaja*. Trnavská univerzita, Trnava.
- BELÁKOVÁ, MÁRIA – HLADKÝ, JURAJ – ZÁVODNÝ, ANDREJ 2018. *Hydronymia Malého Dunaja*. Trnavská univerzita, Trnava.
- DIVIČANOVÁ, ANNA et al. 2015. *Čabianske priezviská*. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba.
- DIVIČANOVÁ, ANNA et al. 2017. *Komlősske priezviská*. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.
- DUDOK, DANIEL 1998. *Priezviská Slovákov v Juhoslávii*. Spolok vojvodinských slovakistov, Nový Sad.
- GOÓTŠOVÁ, ANDREA – CHOMOVÁ, ALEXANDRA – KRŠKO, JAROMÍR 2014. *Hydronymia slovenskej časti povodia Hornádu*. Belianum, Banská Bystrica.
- HLADKÝ, JURAJ 2004. *Hydronymia povodia Nitry*. Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava.
- HLADKÝ, JURAJ 2011. *Hydronymia povodia Dudváhu*. Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava.
- HLADKÝ, JURAJ – ZÁVODNÝ, ANDREJ 2015. *Hydronymia Žitného ostrova*. Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava.
- HOSÁK, LADISLAV – ŠRÁMEK, RUDOLF 1970–1980. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku 1–2*. Academia, nakladatelství Československé akademie věd, Praha.
- KNAPPOVÁ, MILOSLAVA 1978/2017. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Academia, Praha.
- KNAPPOVÁ, MILOSLAVA 1992/2008. *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. AZ KORT, Liberec.
- KRŠKO, JAROMÍR 2003. *Hydronymia povodia Turca*. Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných věd, Banská Bystrica.
- KRŠKO, JAROMÍR 2008. *Hydronymia povodia Hrona*. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.
- KRŠKO, JAROMÍR 2011. *Hydronymia horného povodia Váhu (od povodia Rajčianky po prameň Váhu)*. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.
- KRŠKO, JAROMÍR – VELÍČKA, DRAHOMÍR 2011. *Hydronymia povodia Kysuce*. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica.
- LSTN. = *Lexika slovenských terénnych názvov*. <https://lstn.juls.savba.sk> (2020. 04. 24.)
- LUTTERER, IVAN – KROPÁČEK, ĽUBOŠ – HUŇÁČEK, VÁCLAV 1976. *Původ zeměpisných jmen. Etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů*. Mladá fronta, Praha.
- LUTTERER, IVAN – MAJTÁN, MILAN – ŠRÁMEK, RUDOLF 1982. *Zeměpisná jména Československa*. Mladá fronta, Praha.
- LUTTERER, IVAN – ŠRÁMEK, RUDOLF 2004. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. 2. vydání. Tobiáš, Havlíčkův Brod.
- MAJTÁN, MILAN 1972/1998. *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773–1997)*. Veda, Bratislava.

- MAJTÁN, MILAN 2011. Slovník turzovských priezvisk. In: GAJDIČIAR, IVAN ed., *Turzovské priezviská*. Spolok priateľov Turzovky, Turzovka. 75–211.
- MAJTÁN, MILAN 2014. *Naše priezviská*. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
- MAJTÁN, MILAN – POVAŽAJ, MATEJ 1983/1998. *Výberte si meno pre svoje dieťa*. Art Area, Bratislava.
- MAJTÁN, MILAN – RYMUT, KAZIMIERZ 2006. *Hydronymia povodia Oravy*. Veda, Bratislava.
- MAJTÁN, MILAN – ŽIGO, PAVOL 1999. *Hydronymia povodia Ipľa*. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, LIBUŠE – MALENÍNSKÁ, JITKA 2000. *Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek*. Academia, Praha.
- PROFOUS, ANTONÍN 1947–1960. *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny* 1–5. Nakladatelství ČSAV, Praha.
- SIČÁKOVÁ, LUBA 1996. *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*. Pedagogická fakulta UPJŠ, Prešov.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR 1932. *Vodopis starého Slovenska*. Učená společnost Šafaříkova, Praha–Bratislava.
- SPJČ. = *Slovník pomístních jmen v Čechách*. <https://spjc.ujc.cas.cz> (2020. 04. 24.)
- SPJMS. = *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. <https://spjms.ujc.cas.cz> (2020. 04. 24.)
- STANISLAV, JÁN 1947/2008. *Odkryté mená slovenských miest a dedín*. Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin.
- STANISLAV, JÁN 1948/1999/2004. *Slovenský juh v stredoveku* 1–2. Národné literárne centrum, Bratislava.
- VALENTOVÁ, IVETA 2018. *Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania)*. Slovak Academic Press, Bratislava.
- ZÁVODNÝ, ANDREJ 2012. *Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy*. Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, Trnava.

Hivatkozott irodalom

- ČIŽMÁROVÁ, LIBUŠE 2010a. Tvorba elektronického slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. *Acta onomastica* 51: 79–93.
- ČIŽMÁROVÁ, LIBUŠE 2010b. Ke konstrukci heslových slov ve Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. *Acta onomastica* 51: 94–105.
- CsnE. = HAJDÚ MIHÁLY, *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. A magyar nyelv kézikönyvei 17. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2010.
- CsnSz. = KÁZMÉR MIKLÓS, *Régi magyar családnevek szótára XIV–XVII. század*. Magyar Nyelv-tudományi Társaság, Budapest, 1993.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára* 1–2. 4., bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- KÁLMÁN BÉLA 1967. *A nevek világa*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- KNIEZSA ISTVÁN 1965. *A magyar és szlovák családnevek rendszere*. Sokszorosított gépirat. Budapest.
- KRŠKO, JAROMÍR 2005. *Spracovanie hydronymie Slovenska (Metodické pokyny na spracúvanie projektov Hydronymie Slovaciae)*. Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, Banská Bystrica.

- MAJTÁN, MILAN 1983. Slovníkovo-areálové spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov. *Slovenská reč* 48: 199–206.
- MUnk. 1972 = LADÓ JÁNOS, *Magyar utónévkönyv*. 2. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.
- MUnk. 1998 = LADÓ JÁNOS – BÍRÓ ÁGNES, *Magyar utónévkönyv*. Vince Kiadó, Budapest, 1998.
- VALENTOVÁ, IVETA 2009. Ku koncepcii pripravovaného Slovníka slovenských anojkoným. *Slovenská reč* 74: 283–291.
- VALENTOVÁ, IVETA 2014. Výstavba heslových slov slovníka lexiky slovenských terénnych názvov. In: ONDREJOVIČ, SLAVOMÍR – SATINSKÁ, LUCIA – VRÁBELOVÁ, JÚLIA szerk., *Štefan Peciar a moderná lexikografia. Zborník k 100. výročiu narodenia Štefana Peciara*. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava. 280–296.

BAUKO JÁNOS

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1297-6177>

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Közép-európai Tanulmányok Kara

JÁNOS BAUKO, Hungarian proper names in Czech and Slovakian name dictionaries

The study aims to discern whether Czech and Slovakian name dictionaries list Hungarian proper names, and if yes, how these are defined; is Hungarian scholarly literature referenced; can any tendencies or changes over time be found in their definitions. Only name dictionaries and publications that include name dictionaries that contain entries for Hungarian proper names are discussed. First, the Czech and Slovakian given name dictionaries, then family name dictionaries that contain Hungarian proper names are discussed. Finally, dictionaries of toponyms are also reviewed. The majority of Czech and Slovakian name dictionaries or publications that contain such elements define Hungarian proper names acceptably, and (to a minor degree) reference Hungarian academic literature. The adaptation of the orthography of specific Hungarian proper names can be seen in some cases. As a result, Slovakian or Czech name forms are in use. Czech and Slovakian name dictionaries are also an essential source of information regarding names of Slavic origin in the Hungarian language for Hungarian onomasticians.